

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “กระบวนการผลิต และปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการผลิตรายการศาสนาทางโทรทัศน์” นั้น เป็นการศึกษารายการศาสนาทางโทรทัศน์ ทั้งหมด 36 รายการ 3 ศาสนา คือ ศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม และศาสนาคริสต์ เป็นการศึกษาใน 2 กรณี คือ

- กระบวนการผลิตรายการศาสนาทางโทรทัศน์
- ปัจจัยที่มีผลต่อการผลิตรายการศาสนาทางโทรทัศน์

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ Key Informant การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และการสังเกตการณ์ในกระบวนการผลิตรายการศาสนาที่สามารถเข้าร่วมได้ สามารถสรุปผลการวิจัย การอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ได้ดังต่อไปนี้

สรุปผลการวิจัย

ที่มาของรายการศาสนา

จากการศึกษารายการศาสนาทั้ง 36 รายการ ศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม หรือศาสนาคริสต์ สามารถแบ่งที่มาออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. รายการที่ได้รับเวลาในการออกอากาศจากทางสถานีโทรทัศน์

เป็นรายการที่รับนโยบายจากทางรัฐบาล หรือขอความร่วมมือจากสถานีโทรทัศน์ในการสนับสนุนให้เกิดรายการศาสนาทางโทรทัศน์ขึ้น โดยแบ่ง 3 นโยบายคือ

- ปี พ.ศ.2537 รัฐบาลขอความร่วมมือไปยัง สถานีโทรทัศน์ช่อง 9 อ.ส.ม.ท. เพื่อขอเวลาออกอากาศให้กับองค์กรศาสนาต่างๆ ทั้ง 3 ศาสนา เพื่อเผยแพร่รายการศาสนาทางสื่อโทรทัศน์
- ปี พ.ศ.2539 กรมประชาสัมพันธ์มีการประกาศแก้ไขข้อกำหนดเกี่ยวกับสัดส่วนของรายการโทรทัศน์ ในพระราชบัญญัติวิทยุกระจายเสียง และวิทยุโทรทัศน์ (ฉบับที่ 4) ปีพ.ศ. 2530 โดยให้มีรายการธรรมะ อย่างน้อย สัปดาห์ละ 1 ครั้ง ครั้งละไม่น้อยกว่า 15 นาที
- ปลายปี พ.ศ. 2547 รัฐบาลมีนโยบาย เช่นเดียวกับกับในปี พ.ศ.2537 ขอความร่วมมือกับทางสถานีโทรทัศน์แห่งประเทศไทยช่อง 11 ในการให้ช่วงเวลาออกอากาศกับองค์กรทางศาสนาทั้ง 3 ศาสนา เพื่อเผยแพร่ศาสนา

รายการที่ได้รับการสนับสนุนจากนโยบายเหล่านี้ จะไม่ต้องเสียค่าเช่าเวลาออกอากาศจากทางสถานี และสถานีเป็นผู้คัดเลือกองค์กรต่างๆให้เข้ามาผลิตรายการศาสนาเอง

2. รายการที่เช่าเวลาออกอากาศจากทางสถานี

รายการที่มีความต้องการในการเผยแพร่ศาสนาผ่านสื่อโทรทัศน์ ได้เข้ามาขอเช่าเวลาออกอากาศรายการศาสนาจากทางสถานีเอง โดยไม่ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรรัฐบาล หรือสถานีโทรทัศน์ เป็นการเช่าเวลาออกอากาศจากทางสถานีโทรทัศน์ เช่นเดียวกับรายการโทรทัศน์ประเภทอื่นๆ

องค์กรผู้ผลิตรายการศาสนา

รายการศาสนา ทั้ง 36 รายการ องค์กรผู้ผลิตสามารถแบ่งได้ 3 องค์กร คือ องค์กรศาสนา สถานีโทรทัศน์ และบริษัทรับผลิตรายการ และรายการศาสนาสามารถแบ่งองค์กรผู้ผลิตแต่ละรายการได้ออกเป็น 4 ลักษณะ คือ

1. ผลิตโดยองค์กรศาสนา

องค์กรศาสนาเป็นผู้รับผิดชอบในการผลิตรายการเอง เป็นองค์กรหลักของแต่ละศาสนา ที่เล็งเห็นถึงความสำคัญของการเผยแพร่ศาสนาผ่านทางสื่อโทรทัศน์ ไม่ว่าจะเป็้องค์กรศาสนาที่ได้รับการสนับสนุนจากสถานีโทรทัศน์ หรือมีความตั้งใจในการผลิตรายการเองเพื่อเผยแพร่ศาสนา โดยแบ่งออกเป็น

- รายการศาสนาพุทธ เช่น ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย ผลิตรายการรัฐธรรมนูญ นำชีวิต(วันพุธ) สำนักพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย ผลิตรายการธรรมะคือคุณากร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผลิตรายการรัฐธรรมนูญ นำชีวิต(วันจันทร์) รายการเวทีธรรม รายการเสียงธรรมเสียงทิพย์ เป็นต้น มหาวิทยาลัยมหามงกุฎราชวิทยาลัย ผลิตรายการอยู่เย็นเป็นสุข หรือเสถียรธรรมสถาน ผลิตรายการธรรมสวัสดิ์
- รายการศาสนาอิสลาม ทั้ง 4 รายการ ผลิตโดยองค์กรศาสนาทั้งหมด คือ สำนักจุฬาราชมนตรี ผลิตรายการที่นี้สำนักจุฬา คณะกรรมการกลางอิสลาม ผลิตรายการวิถีอิสลาม มูลนิธิส่งเสริมการศึกษาอิสลามและการพัฒนา ผลิตรายการอัล ฮัก ถอดรหัสสังฆกรรม และ มูลนิธิเพื่อคุณธรรม ผลิตรายการคุณธรรมชีวิต
- รายการศาสนาคริสต์ ทั้งหมด 5 รายการผลิตโดยองค์กรศาสนาทั้งหมดเช่นกัน คือ สื่อมวลชนคาทอลิกประเทศไทย ผลิตรายการแสงธรรม และรายการพระเจ้าสถิตกับเรา สื่อเพื่อชีวิต(กรรมการประสานงานคริสตจักรโปรเตสแตนต์แห่ง

ประเทศไทย) ผลิตรายการคำตอบชีวิต และรายการคริสตจักรในบ้าน และองค์กร
สุดท้ายคือ มูลนิธิพันธกิจพระพรไทย ผลิตรายการจากใจถึงใจ

องค์กรเหล่านี้ บางองค์กรมีศักยภาพสามารถผลิตรายการศาสนาได้เอง บางองค์กรต้องจ้าง
บริษัทรับผลิตรายการมารับผิดชอบด้านถ่ายทำรายการ เนื่องจากองค์กรไม่มีทีมงาน หรือ
เจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ด้านการถ่ายทำรายการ เช่น ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนา และมหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จ้างให้บริษัทนาบุญ จำกัด เข้ามารับผิดชอบด้านการถ่ายทำรายการ หรือ
รายการวิถีอิสลาม ได้จ้างบริษัทบริษัท อมาหะห์ อินเตอร์เทค แอนด์ ทราเวล จำกัด มารับผิดชอบ
ด้านการถ่ายทำรายการ ส่วนในด้านเนื้อหา แต่ละองค์กรศาสนาจะเป็นผู้รับผิดชอบเองทั้งหมด

2. ผลิตโดยสถานีโทรทัศน์

รายการศาสนาที่ผลิตโดยสถานีโทรทัศน์ สืบเนื่องมาจากนโยบายของรัฐบาล คือการ
กำหนดสัดส่วนรายการธรรมะในแต่ละสถานี ให้มีอย่างน้อย 15 นาที ในแต่ละสัปดาห์ ดังนั้น
สถานีโทรทัศน์จึงผลิตรายการเอง เพื่อสนองตอบนโยบายที่กรมประชาสัมพันธ์ได้กำหนดไว้

สถานีโทรทัศน์ที่ผลิตรายการศาสนาเอง มีดังต่อไปนี้

- สถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 ผลิตรายการธรรมในใจ
- สถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง 7 ผลิตรายการธรรมะวันอาทิตย์
- โมเดิร์นไนน์ทีวี ผลิตรายการแสงธรรมส่องทาง
- สถานีโทรทัศน์แห่งประเทศไทยช่อง 11 ผลิตรายการธรรมรส ธรรมรัฐ

สถานีโทรทัศน์เป็นผู้ผลิตรายการเอง มีทั้งหมด 4 สถานี ส่วนอีก 2 สถานี คือ
สถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 และสถานีโทรทัศน์ไอทีวี แม้ว่าจะไม่มีรายการศาสนาที่ผลิตโดย
สถานีเอง แต่ยังคงมีรายการศาสนาแพร่ภาพอยู่ทางสถานีเช่นกัน

3. ผลิตโดยความร่วมมือระหว่างองค์กรศาสนาและสถานีโทรทัศน์

การร่วมมือระหว่างองค์กรศาสนา และสถานีโทรทัศน์นั้น คือการที่สถานีโทรทัศน์ร่วม
ผลิตรายการให้กับองค์กรศาสนาที่ทางสถานีสนับสนุนเรื่องช่วงเวลาออกอากาศ แต่ไม่มีความพร้อม
ในการผลิตรายการเอง บางรายการทางสถานีจะรับผิดชอบในส่วนของการถ่ายทำรายการส่วน
เนื้อหาในการนำเสนอแต่ละองค์กรจะเป็นผู้รับผิดชอบเองทั้งหมด เช่น

- รายการเพื่อแผ่นดินไทย ผลิตโดยความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และสถานีโทรทัศน์แห่งประเทศไทยช่อง 11
- รายการพุทธธรรมนำปัญญา ผลิตโดยความร่วมมือระหว่างมูลนิธิพุทธธรรม และสถานีโทรทัศน์แห่งประเทศไทยช่อง 11

รายการที่ผลิตโดยความร่วมมือระหว่างองค์กรศาสนาและสถานีโทรทัศน์นั้น จะเป็นการที่ได้รับการสนับสนุนเวลาออกอากาศจากทางสถานีโทรทัศน์แห่งประเทศไทยช่อง 11 เท่านั้น ส่วนอีกรายการหนึ่งคือรายการชีวิตไม่สิ้นหวังนั้น เป็นรายการที่ผลิตโดยความร่วมมือระหว่างบริษัทสปิริต โปรดักชั่น จำกัด กับสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 โดยทางสถานีสนับสนุนเรื่องเวลาในการออกอากาศ และงบประมาณในการผลิตเพียงบางส่วน ซึ่งมีความแตกต่างกับการสนับสนุนของทางสถานีโทรทัศน์แห่งประเทศไทยช่อง 11 ที่สถานีฯ เป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายทั้งหมด

4. ผลิตโดยบริษัทผลิตรายการโทรทัศน์

บริษัทที่ผลิตรายการศาสนาทางโทรทัศน์ เป็นบริษัททำธุรกิจรับผลิตรายการโทรทัศน์ หรือผลิตสื่อประชาสัมพันธ์โดยทั่วไป รายการที่ผลิตโดยบริษัทผลิตรายการโทรทัศน์จะเป็นผู้ผลิตรายการศาสนาพุทธโดยทั้งสิ้น สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

- บริษัทที่ผู้บริหาร หรือทีมงานมีความรู้ และความเลื่อมใสในศาสนา หรือมีความต้องการผลิตรายการที่มีคุณค่า และส่งเสริมสังคมไทย จึงได้ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อเผยแพร่ศาสนา ซึ่งเป็นการนำความรู้ และความสามารถของตนเอง ทำให้เกิดประโยชน์แก่สังคม ถือเป็นการตอบแทนสังคม เช่น บริษัทก่อสร้างสรรค์สังคม จำกัด ผลิตรายการ พุทธธรรมกู่ชาติ และรายการชีวิตธรรม หรือบริษัท สเปเชียลอาร์ต จำกัด ผลิตรายการพุทธธรรมนำทาง เป็นต้น
- บริษัทที่รับจ้างองค์กรต่างๆ ไม่ว่าจะป็นองค์กรศาสนา หรือบุคคลที่มีความต้องการเผยแพร่ศาสนาผ่านสื่อโทรทัศน์ ซึ่งบริษัทจะรับผิดชอบในทุกขั้นตอนของการผลิตรายการโทรทัศน์ รวมถึงหาช่วงเวลาในการออกอากาศ การทำสัญญา กับทางสถานีโทรทัศน์ที่ได้เวลาออกอากาศ เช่น บริษัท บ้านคนไทย ผลิตรายการมองปัญหาด้วยธรรม รายการอสังคิมศาสตร์ รายการธรรมโอสดี หรือบริษัท อินเตอร์เมจิก แอนด์ เซลท์ เซอร์วิส จำกัด ผลิตรายการตามรอยธรรม เป็นต้น

บริษัทที่เข้ามาผลิตรายการศาสนา จะเป็นบริษัทที่มีความรู้ในเรื่องราวของศาสนาเป็นอย่างดี บวกกับบริษัทมีความพร้อมด้านการผลิตรายการโทรทัศน์ หรือเป็นบริษัทที่มีความรู้ด้านการผลิตรายการศาสนาทางโทรทัศน์เป็นอย่างดี เนื่องจากมีประสบการณ์ในการรับผลิตรายการศาสนาทางโทรทัศน์มาเป็นระยะเวลานาน

กระบวนการผลิตรายการศาสนาทางโทรทัศน์

กระบวนการผลิตรายการศาสนา ใช้ขั้นตอนในการผลิตเหมือนกับรายการโทรทัศน์โดยทั่วไป แบ่งการทำงานออกเป็น 3 ขั้นตอน ตามกระบวนการผลิตรายการโทรทัศน์

1. ขั้นตอนวางแผน และเตรียมการผลิต
2. ขั้นตอนการผลิต
3. ขั้นตอนหลังการผลิต

การปฏิบัติงานเกิดขึ้นตามแต่ละองค์กรผู้ผลิตรายการศาสนา ซึ่งมีการปฏิบัติงานที่คล้ายคลึง และแตกต่างกันออกไป

1. ขั้นตอนวางแผน และเตรียมการผลิต

1.1 การกำหนดวัตถุประสงค์

การกำหนดวัตถุประสงค์ของแต่ละรายการ จะขึ้นอยู่กับองค์กรผู้ผลิตว่ามีความต้องการผลิตรายการศาสนาทางโทรทัศน์ เพื่อวัตถุประสงค์ใดบ้าง หรือขึ้นอยู่กับลักษณะขององค์กรผู้ผลิต ซึ่งสามารถสรุปได้ 3 วัตถุประสงค์หลัก

- เพื่อเผยแพร่ศาสนา และอบรม สั่งสอน โน้มน้าวจิตใจของบุคคลให้ปฏิบัติตาม กฎเกณฑ์ศีลธรรม ก่านิยมของสังคม และสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกันให้กับ สมาชิก และสร้างความเข้าใจอันดีให้กับศาสนิกชนในศาสนาอื่นๆ
- เพื่อประชาสัมพันธ์องค์กร โครงการ กิจกรรมต่างๆของผู้ผลิต หรือผู้สนับสนุน รายการ รวมถึงการประชาสัมพันธ์ ผู้ร่วมรายการด้วย
- เพื่อแสวงหากำไรจากการผลิตรายการศาสนา ไม่ว่าจะมาจากผู้สนับสนุนรายการ จากผู้ว่าจ้างผลิตรายการ หรือผู้ร่วมรายการ

องค์กรผู้ผลิตแต่ละองค์กรจะกำหนดวัตถุประสงค์หลักของการผลิตรายการคือเพื่อการเผยแพร่ศาสนา ซึ่งในการผลิตรายการศาสนานั้นอาจมีการกำหนดวัตถุประสงค์เพียงวัตถุประสงค์เดียว หรือทั้ง 3 วัตถุประสงค์ที่กล่าวมาข้างต้นในหนึ่งรายการก็ได้ วัตถุประสงค์ที่รายการศาสนาแต่ละรายการกำหนดในการผลิตรายการนั้น สามารถนำมาเรียงลำดับตามสัดส่วนของวัตถุประสงค์ที่ถูกกำหนดมากที่สุด ไปหาน้อยที่สุด ได้ดังนี้

1. เพื่อเผยแพร่ศาสนา และอบรมสั่งสอน
2. เพื่อประชาสัมพันธ์องค์กร หรือผู้ร่วมรายการ
3. เพื่อประชาสัมพันธ์องค์กร และแสวงหากำไรจากการผลิตรายการ
4. เพื่อแสวงหากำไรจากการผลิตรายการ

โดยเฉพาะองค์กรศาสนา เช่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หรือมหาวิทยาลัยมหามงกุฎราชวิทยาลัย จะกำหนดวัตถุประสงค์ของรายการ เพื่อประชาสัมพันธ์องค์กรของตนเอง โดยนำเสนอโครงการ หรือกิจกรรมต่างๆของทางมหาวิทยาลัย ผ่านทางรายการที่ผลิต

ส่วนบริษัทผลิตรายการ ซึ่งได้รับการว่าจ้างให้ผลิตรายการเพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่างๆให้กับวัด หรือพระผู้ร่วมรายการ เช่น รายการมองปัญหาด้วยธรรม ผลิตโดยบริษัท บ้านคน

ไทย จำกัด ได้รับการว่าจ้างจากนักธุรกิจที่มีความนับถือในหลวงปู่พุทธอิสระ วัดอ้อน้อย จังหวัดนครปฐม โดยเนื้อหารายการเป็นการนำเสนอการบรรยายธรรมของหลวงปู่พุทธอิสระ เพื่อให้ผู้ชมได้รู้จัก และเรียนรู้ถึงหลักธรรมของท่าน และวัตถุประสงค์สุดท้ายคือ การผลิตรายการศาสนา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหาผลกำไรจากการผลิตรายการ จากผู้สนับสนุนรายการ ผู้ว่าจ้างให้ผลิตรายการ หรือจากการขายเนื้อหารายการให้กับองค์กรต่างๆ ซึ่งรายการเหล่านี้จะผลิตโดยบริษัทผลิตรายการโทรทัศน์ทั้งสิ้น

แม้ว่าวัตถุประสงค์การผลิตรายการ ทั้ง 3 วัตถุประสงค์ข้างต้น เป็นวัตถุประสงค์ของรายการศาสนาโดยรวม แต่วัตถุประสงค์การผลิตของรายการหนึ่งๆจะเป็นอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับองค์กรผู้ผลิตนั้นๆเป็นผู้กำหนด

1.2 รูปแบบรายการ

รูปแบบรายการศาสนาทางโทรทัศน์ มีทั้งหมด 5 รูปแบบ ขึ้นอยู่กับแต่ละองค์กรจะเลือกรูปแบบใดมานำเสนอ ให้เหมาะสมกับแต่ละศาสนา และความพร้อมในกระบวนการผลิต โดยเรียงลำดับรูปแบบของรายการที่มีมากที่สุด

1.2.1 รูปแบบการสนทนา (Dialogue) คือ รายการศาสนาที่มีผู้ร่วมรายการ 2-3 คน ไม่ว่าจะเป็นเป็นนักบวช เช่นพระภิกษุ หรือบาทหลวง หรือผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องราวของศาสนา มาร่วมแสดงความคิดเห็น มีการถามตอบประเด็นต่างๆ ซึ่งหัวข้อในการสนทนาจะต้องไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างการสนทนา จะเป็นเพียงการคลายข้อสงสัยของผู้ร่วมสนทนา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ข้อมูลความรู้ หาข้อตกลงร่วมกัน และกระตุ้นความสนใจของผู้ชม

1.2.2 รูปแบบการพูดคุยคนเดียว (Monologue) คือ มีผู้ร่วมรายการเพียงคนเดียว โดยนำเสนอการบรรยายธรรมของพระภิกษุ หรือการพูดคุยกับผู้ชม ของบุคคลที่มีความรู้ด้านศาสนา เป็นอย่างดี อาจมีภาพประกอบในรายการเพื่อมิให้เห็นหน้าผู้พูดตลอดเวลา รูปแบบพูดคุยคนเดียวจะต้องอาศัยความรู้ และความสามารถด้านศิลปะการพูด และการนำเสนอเนื้อหาสาระ รวมไปถึงบุคลิกภาพของตัวผู้บรรยายด้วย

1.2.3 รูปแบบสารคดี (Documentary) คือรายการที่นำเสนอเนื้อหาสาระด้วยภาพ และเสียงบรรยายตลอดรายการ อาจมีพิธีกร ผู้ดำเนินรายการ หรือไม่ก็ได้ ถ้ามีผู้ดำเนินรายการจะปรากฏตัวในตอนต้น ตอนกลาง และตอนสรุปเท่านั้น เนื้อหา และเรื่องราวที่นำเสนอในรายการศาสนา จะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม นำเสนอศาสนสถาน โบราณสถานต่างๆที่น่าสนใจ และมีเนื้อหาสอดคล้องกับศาสนา

1.2.4 รูปแบบวาไรตี้ (Variety) คือ รายการที่มุ่งให้ความบันเทิงเป็นหลักโดยไม่เน้นความรู้ทางวิชาการและยังอาศัยความหลากหลายของเนื้อหาที่ไม่สัมพันธ์กัน รายการวาไรตี้ศาสนาจะแบ่ง

ช่วงรายการของการนำเสนอที่ชัดเจนแน่นอน และเนื้อหาในแต่ละช่วงจะไม่มีมีความเกี่ยวเนื่องกัน เช่นการสนทนา การนำบทเทศน์ ซึ่งนำเสนอในรูปแบบของการพูดคุยคนเดียว หรือนำเสนอบทเพลงสร้างสรรค์ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับศาสนา

1.2.5 รูปแบบนิตยสารทางอากาศ (Magazine) คือ รายการศาสนาทางโทรทัศน์ที่รวมการจัดรายการต่างๆ รูปแบบเข้าด้วยกันโดยยึดรายการต้องมีแกน (Theme) ของเรื่องที่ชัดเจนในแต่ละหัวข้อ จะต้องมีความคิดที่เป็นแกนของรายการอย่างเดียวกัน

วิถีปฏิบัติของแต่ละศาสนามีส่วนในการกำหนดรูปแบบในการผลิตรายการ เช่น รูปแบบการพูดคุยคนเดียวสอดคล้องกับวิถีปฏิบัติของศาสนาพุทธ คือ การฟังเทศน์ หรือการฟังบรรยายธรรม ซึ่งรูปแบบการพูดคุยคนเดียวมีเพียงรายการศาสนาพุทธเท่านั้นที่ใช้รูปแบบนี้ในการนำเสนอรายการ หรือรูปแบบวาไรตี้ ที่ศาสนาคริสต์นิยมนำมาเป็นรูปแบบในการนำเสนอ เนื่องจากรายการศาสนาคริสต์มีพื้นฐานมาจากวิถีปฏิบัติของคนในศาสนา เช่น การไปร่วมพิธีในโบสถ์ ที่มีทั้งการเทศน์ การร่วมร้องเพลงสรรเสริญพระเจ้า หรือการเล่าเรื่องราวประสบการณ์ที่ได้สัมผัสพระเจ้า เป็นต้น ดังนั้นรูปแบบวาไรตี้ จึงมีความเหมาะสมกับเนื้อหาในการนำเสนอของศาสนาคริสต์

1.3 การคัดเลือกเนื้อหา

แหล่งข้อมูลสำหรับรายการศาสนา มีค่อนข้างมาก และเข้าถึงได้ง่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ผลิตที่เป็นองค์กรศาสนา ซึ่งตัวองค์กรเป็นแหล่งข้อมูลของศาสนานั้นๆ อยู่แล้ว อีกทั้งมีนักบวช ผู้เชี่ยวชาญ หรือนักวิชาการที่ศึกษาด้านศาสนา มาโดยตรงเป็นบุคลากรประจำขององค์กร โดยผู้ที่มิชอบบทในการตัดสินใจ กำหนดเนื้อหาในการนำเสนอ สามารถลำดับได้ ดังนี้

1. วิทยากร หรือผู้ร่วมรายการ
2. ผู้บริหารองค์กร หรือเจ้าของรายการ
3. ผู้ควบคุมการผลิต

เนื่องจากผู้ร่วมรายการของรายการศาสนา คือ นักบวช หรือผู้รู้ของศาสนา ดังนั้น ผู้ร่วมรายการ จึงเป็นผู้ที่มีบทบาทมากที่สุด ในการกำหนดเนื้อหา หรือรายละเอียดในการนำเสนอ รองลงมา คือผู้บริหารองค์กร หรือเจ้าของรายการ ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจในการตัดสินใจในองค์กรนั้นๆ อยู่แล้ว เป็นผู้กำหนดทั้งรูปแบบ และเนื้อหาในการนำเสนอโดยภาพรวม และเนื้อหาในแต่ละตอน ลำดับต่อมา คือ ผู้ควบคุมการผลิต ซึ่งมีเพียงไม่กี่รายการที่ผู้ควบคุมการผลิต มีบทบาทสำคัญในการกำหนดเนื้อหารายการ หากเปรียบเทียบกับรายการโทรทัศน์ประเภทอื่นๆ ส่วนใหญ่ผู้ควบคุมการผลิตมักจะเป็นผู้ที่มีบทบาทสูงสุด ในการคัดเลือกเนื้อหา แต่สำหรับรายการศาสนาโดยส่วนใหญ่ ผู้ควบคุมการผลิตมีบทบาทเพียง ควบคุมให้มีการผลิตรายการ ให้ตรงกับจุดมุ่งหมายของผู้บริหาร

รายการ หรือเจ้าของรายการ เนื่องจากเนื้อหารายการศาสนาเน้นวิชาการ และต้องระวังด้านความเหมาะสมของการนำเสนอ อีกทั้งองค์กรเจ้าของรายการส่วนใหญ่ ไม่ได้เป็นองค์กรที่ผลิตรายการโทรทัศน์เป็นหลัก ทำให้ผู้ควบคุมการผลิต ไม่ได้เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในองค์กรนั้นๆ หรือเป็นเพียงแค่ผู้รับจ้างผลิตรายการเท่านั้น

เกณฑ์ในการคัดเลือกเนื้อหาในการนำเสนอ นั้น ขึ้นอยู่กับแต่ละศาสนา เป็นสำคัญ โดยมีเกณฑ์ ดังนี้

1. เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในสังคม หรือเรื่องสังคมให้ความสนใจในขณะนั้น
2. ช่วงเวลา หรือวันสำคัญของศาสนา วันสำคัญตามประเพณีของประเทศ
3. กิจกรรมสำคัญของศาสนา หรือขององค์กร

แต่ละรายการจะให้ความสำคัญกับเรื่องราวต่างกัน อาทิ ศาสนาพุทธ เน้นเรื่องของการกระทำ ดังนั้น เหตุการณ์ทางสังคมจึงเป็นเกณฑ์ ที่ถูกนำมาใช้เป็นตัวกำหนดเนื้อหาในการนำเสนอ ส่วนศาสนาอิสลาม และศาสนาคริสต์ จะเน้นเรื่องวันสำคัญต่างๆ หรือเทศกาลสำคัญของศาสนา เช่น เดือนรอมฎอน พิธีฮัจจ์ เทศกาลอีสเตอร์ หรือวันคริสมาสต์ เป็นต้น

กิจกรรมทางศาสนานั้น ถูกใช้เป็นเกณฑ์สำหรับผู้ผลิตที่เป็นองค์กรศาสนามากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นศาสนาที่มีผู้นับถือมากที่สุด และวันสำคัญของศาสนาก็ถูกกำหนดให้เป็นวันหยุดประจำปีของประเทศ รายการศาสนาพุทธจึงนำเสนอเรื่องราว หรือประชาสัมพันธ์กิจกรรมขององค์กรให้ผู้ชมรายการได้รับทราบ

ทั้ง 3 เกณฑ์ ที่ใช้ในการคัดเลือก เพื่อนำเสนอเนื้อหาของรายการ ทำให้เรื่องราวในการนำเสนอรายการศาสนา ไม่ค่อยมีความหลากหลาย หรือนำเสนอเนื้อหาคล้ายกันในช่วงเวลาเดียวกัน

1.4 ทีมงานในการผลิตรายการ

ทีมงานที่ผลิตรายการศาสนา มีเฉลี่ย 2-3 คน ต่อการถ่ายทำรายการหนึ่งครั้ง ซึ่งขึ้นกับหลากหลายปัจจัย ไม่ว่าจะเป็นความพร้อมในการผลิตรายการขององค์กรผู้ผลิต รูปแบบรายการ และความซับซ้อนในกระบวนการผลิต จึงทำให้การผลิตรายการบางรายการ หรือบางช่วงใช้ทีมงานถึง 20 คน

ลักษณะทีมงานที่ผลิตรายการศาสนา มีความแตกต่างกัน โดยวิเคราะห์แยกตามลักษณะองค์กรผู้ผลิต

1.4.1 องค์กรศาสนา

ใช้ทีมงานประมาณ 1-6 คน เนื่องจากองค์กรศาสนามีความพร้อมในด้านความรู้ในเนื้อหาสาระที่จะนำเสนอเป็นอย่างดี แต่ขาดความพร้อมในกระบวนการผลิตรายการ ซึ่งอาจมีความรู้

เกี่ยวกับการผลิตรายการ โทรทัศน์ เพียงพื้นฐาน หรือมีบุคลากรที่มีความรู้ด้านนี้น้อย อาทิ ทีมงานทั้งหมด 5 คน อาจมีผู้ที่มีความรู้ด้านการผลิตรายการเพียง 1 คน หรือบางองค์กรไม่มีความพร้อมด้านนี้เลย จนต้องว่าจ้างบริษัทภายนอก ให้เป็นผู้ผลิตรายการให้

1.4.2 สถานีโทรทัศน์

ในการผลิตรายการแต่ละครั้งจะใช้ทีมงานประมาณ 3-20 คน ขึ้นอยู่กับรูปแบบรายการที่ต้องผลิต ซึ่งสถานีโทรทัศน์มีความพร้อมในการผลิตรายการ โทรทัศน์อย่างมาก ทั้งในด้านจำนวนทีมงาน อุปกรณ์ และงบประมาณ อาจขาดผู้ที่มีความรู้ในเรื่องราวของศาสนา ทำให้ผู้บริหารสถานีมอบหมายให้บุคคลที่มีความสนใจในเรื่องราวในด้านศาสนาเป็นผู้รับผิดชอบ และประสานงานหรือขอความร่วมมือจากองค์กรศาสนาในการร่วมผลิตรายการ ส่วนทีมงานที่เหลือที่ต้องใช้ในกระบวนการผลิต ให้ใช้ทีมงานของสถานี โดยทีมงานจะหมุนเวียนไปตามที่สถานีได้มอบหมายงานให้ มีเพียงผู้ควบคุมการผลิตที่สถานีกำหนดให้เป็นผู้รับผิดชอบรายการนั้นเป็นหลัก อุปสรรคของทีมผู้ผลิตจากสถานีโทรทัศน์ คือ สถานีฯ เป็นองค์กรขนาดใหญ่ มีขั้นตอนในการปฏิบัติหลายขั้นตอน และมีกฎระเบียบมาก จึงอาจทำให้ไม่คล่องตัวในการปฏิบัติงาน หากต้องมีการถ่ายทำฉุกเฉิน หรือทำงานนอกเหนือจากแผนงานที่กำหนดไว้ตั้งแต่ต้น หรือบางครั้งอุปกรณ์ในการถ่ายทำไม่เพียงพอ เพราะเป็นอุปกรณ์ส่วนกลางที่ใช้ร่วมกับทีมงานส่วนอื่นๆ ของทางสถานี

1.4.3 บริษัทผลิตรายการ

ใช้ทีมงานประมาณ 2-7 คน ซึ่งบริษัทผลิตรายการมีงานหลักในการผลิตรายการโทรทัศน์อยู่แล้ว จึงมีบุคลากรที่มีความรู้ในด้านกระบวนการผลิตเป็นอย่างดี รวมถึงสามารถควบคุมงบประมาณได้ดี เนื่องจากเป็นบริษัทเอกชนที่คำนึงถึงผลกำไร ขององค์กรเป็นหลัก เมื่อบริษัทผลิตรายการเป็นเจ้าของรายการศาสนา ผู้บริหารมักจะเป็นผู้ที่มีความสนใจในศาสนา มีความรู้ในด้านศาสนาเป็นอย่างดี หรือมีความตั้งใจที่จะเข้ามาทำรายการศาสนาโดยเฉพาะ แม้ว่าทีมงานบางรายการอาจไม่มีความเชี่ยวชาญด้านศาสนามากนัก ก็จะแก้ปัญหาโดยเชิญวิทยากรที่มีความรู้ หรือให้ผู้ร่วมรายการเป็นผู้กำหนดเนื้อหาที่จะนำเสนอเอง ทีมผู้ผลิตจะกำหนดเพียงหัวข้อที่ต้องการนำเสนอในช่วงนั้นๆ เท่านั้น โดยเฉพาะเมื่อวิทยากรเป็นนักบวช หรือนักวิชาการของศาสนา ซึ่งถือเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญมากอยู่แล้ว

1.5 พิธีกรรายการ

พิธีกรรายการอาจไม่ใช่บทบาทที่สำคัญมากนักสำหรับรายการศาสนา เนื่องจากมีเพียงบางรายการเท่านั้นที่มีพิธีกรดำเนินรายการ ซึ่งในรายการที่มีพิธีกรดำเนินรายการ สามารถแยกพิธีกรรายการศาสนาออกได้เป็นสองประเภท คือ

1. พิธีกรที่คัดเลือกจากบุคคลากรภายในองค์กร
2. พิธีกรที่คัดเลือกจากบุคคลากรภายนอกองค์กร

โดยหลักเกณฑ์ที่ใช้ในการคัดเลือกพิธีกรนั้น พิจารณาจากบุคลิกภาพ และ คุณสมบัติของบุคคล คือ ต้องเป็นบุคคลที่มีบุคลิกภาพและประวัติที่ดี มีความน่าเชื่อถือ นอกจากนี้ยังต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถในการสื่อสารที่ดีอีกด้วย การคัดเลือกบุคคลากรหรือเจ้าหน้าที่ภายในองค์กรผู้ผลิต ให้มารับหน้าที่พิธีกรรายการ จะทำให้ได้พิธีกรเข้าใจเนื้อหาที่ต้องการนำเสนอของรายการ ได้เป็นอย่างดี เนื่องจากเนื้อหาส่วนมากที่รายการศาสนานำเสนอในแต่ละครั้งจะเกี่ยวข้องกับความเชื่อซึ่งเป็นเรื่องละเอียดอ่อน อีกทั้งองค์กรศาสนาแต่ละองค์กรอาจมีวิธีการสื่อความและรายละเอียดที่ต่างกันไป พิธีกรที่มีความรู้และความเข้าใจในเนื้อหาจึงมีส่วนช่วยให้กระบวนการผลิตรายการดำเนินไปอย่างราบรื่น รวดเร็ว อีกทั้งพิธีกรที่คัดเลือกจากบุคคลากรภายในยังช่วยประหยัดงบประมาณการผลิตในส่วนของค่าตอบแทนพิธีกรอีกด้วย

1.6 งบประมาณในการผลิตรายการ

งบประมาณในการผลิตรายการศาสนาของแต่ละองค์กร มีความสัมพันธ์กับค่าเช่าเวลาออกอากาศจากทางสถานีโทรทัศน์ และค่าเช่าเวลาออกอากาศนั้น จะขึ้นอยู่กับรายการนั้น ได้รับการสนับสนุนเรื่องช่วงเวลาจากทางสถานีโทรทัศน์หรือไม่

1.6.1 งบประมาณของรายการที่ได้รับการสนับสนุนเวลาออกอากาศ

รายการที่ได้รับการสนับสนุนเวลาออกอากาศจากทางสถานีจะใช้งบประมาณในการถ่ายทำประมาณ 5,000-20,000 บาทต่อตอน เนื่องจากรายการที่ได้รับการสนับสนุนเวลาออกอากาศ จะไม่ต้องจัดสรรงบประมาณสำหรับค่าเช่าเวลาทำให้งบประมาณต่อตอนไม่สูงมากนัก งบประมาณในการผลิตจึงใช้สำหรับ ค่าใช้จ่ายในการถ่ายทำ ค่าเดินทาง และค่าอุปกรณ์คือเทปที่ใช้ในการถ่ายทำเท่านั้น ในกรณีที่องค์กรไม่สามารถผลิตรายการเองได้ แต่ได้รับการสนับสนุนเวลาจากสถานีองค์กรได้บ้างให้บริษัทผลิตรายการมารับผิดชอบการถ่ายทำ ทำให้รายการดังกล่าวใช้งบประมาณรายจ่ายสูงคือประมาณ 20,000 บาทต่อตอน หรือในบางที่องค์กรผู้ผลิตขอความร่วมมือจากทางสถานีให้ผลิตรายการให้ รายการศาสนานั้นก็จะไม่มีค่าใช้จ่ายในการผลิตรายการ แต่องค์กรผู้ผลิตอาจช่วยสนับสนุนในด้านงบประมาณ และบุคลากร

1.6.2 งบประมาณของรายการที่เช่าเวลาออกอากาศจากทางสถานี

งบประมาณในการผลิตส่วนใหญ่อยู่ที่ค่าเช่าเวลาออกอากาศประมาณ 15,000 บาท ขึ้นอยู่กับสถานีที่ออกอากาศ จึงทำให้งบประมาณในการผลิตรายการในแต่ละตอนประมาณ 15,000 – 30,000 บาท ส่วนค่าใช้จ่ายอื่นๆ จะมีลักษณะเดียวกับรายการศาสนาที่รับการสนับสนุนจากสถานี คือ

ค่าใช้จ่ายในการถ่ายทำ ค่าเดินทาง และค่าอุปกรณ์คือเทปที่ใช้ในการถ่ายทำ ค่าตัดต่อหรือแปลงเทป สำหรับรายการที่ไม่มีอุปกรณ์ในการตัดต่อรายการ เท่านั้น

ค่าใช้จ่ายของรายการไม่ว่าจะเป็นรายการที่ได้รับการสนับสนุน เรื่องเวลาออกอากาศจาก สถานี หรือ เช่าเวลาออกอากาศจากสถานี ต่างมีค่าใช้จ่ายในการผลิตรายการที่ใกล้เคียงกัน ขึ้นอยู่กับ รูปแบบรายการ และศักยภาพของทีมงาน

2. ขั้นตอนการผลิต

2.1 สถานที่ถ่ายทำ

การทำรายการศาสนา ไม่มีความซับซ้อน หรือขั้นตอนที่ยุ่งยากในการถ่ายทำรายการ สถานที่ในการถ่ายทำรายการ จะถ่ายนอกสถานที่ เช่น ศาสนาสถาน สวนสาธารณะ หรือสถานที่ ขององค์กรผู้ผลิตเอง ซึ่งต้องเป็นสถานที่ ที่สะดวกต่อการถ่ายทำ ทั้งทีมงาน และผู้ร่วมรายการ บรรยายภาค เป็นธรรมชาติ รมเย็นสวยงาม เพื่อให้เหมาะกับการถ่ายทำรายการ หรือมีสัญลักษณ์ของ ศาสนาเป็นฉากหลัง อาทิ พระพุทธรูป มัสยิด หรือบางรายการถ่ายทำในสตูดิโอขององค์กรผู้ผลิตเอง ซึ่งมีเพียงไม่กี่รายการ หรือใช้ถ่ายทำในส่วนของพิธีกรรายการเท่านั้น

2.2 การถ่ายทำรายการ

การใช้กล้อง จะใช้เพียง 1-3 กล้อง ขึ้นอยู่กับรูปแบบรายการ ผู้ร่วมรายการ และความพร้อม ขององค์กรผู้ผลิต รูปแบบการพูดคุยคนเดียว จะใช้กล้องเพียงกล้องเดียวในการถ่ายผู้บรรยายธรรม ส่วนรูปแบบการสนทนา จะใช้กล้องมาก 2-3 กล้อง ขึ้นอยู่กับจำนวนผู้ร่วมสนทนา และในการผลิต รายการ จะมีขั้นตอนที่ซับซ้อนมากกว่า มีการใช้การ Switcher หรือการตัดต่อในขั้นหลังการผลิตอีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้มุมมองกล้องมีความหลากหลาย และสามารถสื่อสารให้ผู้ชมเห็นได้ชัดเจน ซึ่งคล้ายกับ รูปแบบสารคดี รูปแบบวาไรตี้ และรูปแบบนิตยสารอากาศ ที่จะใช้ทีมงานมากขึ้น ตามเรื่องราว หรือจำนวนผู้เข้าร่วมรายการ ซึ่งสามารถใช้ทีมงานเพียง 2 คน หรือมากถึง 20 คน หรือใช้ กล้องเพียงกล้องเดียวในการถ่ายทำรายการ โดยเน้นในส่วนของการตัดต่อ หรือเรียงลำดับภาพ รายการ ในบางครั้งผู้ผลิตอาจต้องใช้กล้อง 2-4 กล้อง เพื่อให้มีมุมมองที่หลากหลาย สามารถจับ ภาพบรรยายภาค และผู้เข้าร่วมรายการได้ครบถ้วน โดยเฉพาะเมื่อเป็นการถ่ายทำกิจกรรม นอก สถานที่ ซึ่งเหตุการณ์เกิดขึ้นครั้งเดียว และในการถ่ายทำรายการครั้งหนึ่งๆ จะถ่ายทำรายการเพื่อนำ เทปรายการมาออกได้ 2-4 ตอน เพื่อประหยัดงบประมาณ และเวลาในการถ่ายทำรายการได้อีกด้วย

ไม่ว่าองค์กรจะมีความพร้อมด้านการผลิตมากน้อยเพียงไร แต่การถ่ายทำในแต่ละรูปแบบ ของรายการ ยังคงมีลักษณะที่เหมือนกัน เนื่องจากรูปแบบรายการเป็นตัวกำหนด ความยากง่าย หรือ ความซับซ้อนในการผลิตรายการ ทำให้องค์กรไม่มีความพร้อมในการผลิตรายการ จะเลือกนำเสนอ

รายการในรูปแบบที่ไม่มีความซับซ้อน เพื่อให้ง่าย และสะดวกต่อการผลิตรายการศาสนาทางโทรทัศน์

3. ขั้นตอนหลังการผลิต

3.1 การตัดต่อ และเทคนิคพิเศษ

การติดต่อของรายการศาสนานั้นจะไม่มีขั้นตอนที่ยุ่งยาก หรือใช้เทคนิคพิเศษแต่อย่างไร เพียงเชื่อมต่อเนื้อหาเข้ากับไตเติ้ลเปิดปิดรายการ หรือสื่อบุคคลสัมพันธ์ หรือผู้สนับสนุนรายการเท่านั้น เนื่องจากการถ่ายทำรายการศาสนา กำหนดระยะเวลา ในช่วงของการถ่ายทำไว้เรียบร้อยแล้ว จึงทำให้ง่ายในขั้นตอนของการติดต่อ

ส่วนเทคนิคพิเศษ สำหรับรายการศาสนาไม่มีมากนัก ใช้เพียงการซ้อนตัวอักษร เช่น ชื่อผู้ร่วมรายการ ชื่อรายการ ชื่อตอน หรือโลโก้ของรายการ หรือผู้สนับสนุนรายการ ระหว่างการนำเสนอเนื้อหาเท่านั้น

3.2 การประเมินผล

การประเมินผลรายการศาสนา สามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะด้วยกัน

3.2.1 การประเมินผลกระบวนการผลิต

ทีมผู้ผลิตรายการไม่เห็นความจำเป็นในการประเมินผลกระบวนการผลิตมากนัก เนื่องจากรายการศาสนามีรูปแบบที่ตายตัว กลุ่มผู้ชมเฉพาะกลุ่ม และไม่มีการแข่งขันระหว่างรายการศาสนาด้วยกัน จึงทำให้รายการส่วนใหญ่ไม่มีการประเมินผลกระบวนการผลิต ให้สิ้นเปลืองงบประมาณในการผลิตที่มีจำกัด

ในการประเมินผลจึงมีเฉพาะรายการที่มีผู้สนับสนุนรายการ หรือเป็นรายการที่ได้รับการว่าจ้างจากองค์กรต่างๆ ในการประเมินผลรายการเหล่านี้ เพื่อพัฒนากระบวนการผลิต และรูปแบบรายการให้มีความน่าสนใจมากขึ้น หรือตอบสนองต่อความต้องการของผู้สนับสนุนรายการ หรือผู้ว่าจ้างในการผลิตรายการ

3.2.2 การประเมินผลจากผลตอบรับ

ผู้ผลิตรับทราบความนิยม หรือนำผลตอบรับจากผู้ชมรายการมาเป็นการประเมินผลรายการ ซึ่งผู้ชมรายการจะติชมรายการผ่านทาง โทรศัพท์ จดหมาย หรือไปรษณียบัตร โดยจะให้ความเห็นเกี่ยวกับรูปแบบรายการ เรื่องราวที่น่าสนใจในต่อนั้นๆ หรือถามคำถามท้ายรายการ

บางรายการมีการตอบคำถามในรายการ และมอบรางวัลตอบแทนให้กับผู้ชม หรือมีการแจกของที่ระลึก สำหรับผู้ชมที่ติชมรายการเข้ามา ทำให้ผู้ชมได้มีส่วนร่วมในรายการ สร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตรายการ และผู้ชม และยังเป็นเครื่องมือที่ผู้ผลิตรายการสามารถประเมิน

ลักษณะของผู้ชมรายการ เช่น เพศ วัย อาชีพ จังหวัด ได้อีกด้วย โดยผู้ผลิตจะนำข้อมูลที่ได้จากผู้ชม มาปรับปรุงรายการให้มีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น ตามศักยภาพของผู้ผลิตรายการที่จะทำได้ เนื่องจากองค์กรผู้ผลิตเอง แม้ว่าการปรับปรุงรายการให้น่าสนใจมากขึ้น หรือเปลี่ยนแปลงตาม คำแนะนำของผู้ชม แต่ไม่สามารถทำได้ เนื่องจากข้อจำกัดในหลายๆด้าน และอุปสรรคต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อกระบวนการผลิตรายการ เช่น งบประมาณ ความสามารถของทีม ความพร้อมของ องค์กรผู้ผลิต เป็นต้น

ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการผลิตรายการศาสนาทางโทรทัศน์

ปัจจัยที่มีผลต่อรายการศาสนานั้น มีทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ซึ่งมีความ สอดคล้อง และเกี่ยวเนื่อง และเชื่อมโยงกัน ขึ้นอยู่กับความพร้อมขององค์กรผู้ผลิตนั้นๆ ปัจจัย บางอย่างอาจส่งผลกระทบต่อปัจจัยอื่นๆเป็นลูกโซ่ต่อกัน ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการผลิตรายการ ศาสนา หรือในทางกลับกัน ปัจจัยเป็นตัวสนับสนุนที่ส่งผลให้ปัจจัยอื่นๆสนับสนุนการผลิตรายการ ให้ดียิ่งขึ้น

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า มีปัจจัยทั้งภายใน และภายนอกที่เป็นปัจจัยที่สนับสนุน และเป็น อุปสรรคต่อการผลิตรายการศาสนา ซึ่งสามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

ปัจจัยภายใน

ปัจจัยด้านผู้ผลิตรายการ ผู้ผลิตรายการศาสนาทุกศาสนา มีเป้าหมายเดียวกัน คือต้องการ เผยแพร่ศาสนาผ่านสื่อโทรทัศน์ ซึ่งองค์กรทุกองค์กรต่างมีความรู้ และความเข้าใจในเรื่องของ ศาสนาเป็นอย่างดี ในส่วนของการผลิตรายการนั้นมีความแตกต่างกัน เนื่องจากบางองค์กรมีความรู้ และความพร้อมด้านการผลิต แต่บางองค์กรไม่มีความพร้อมด้านการผลิตเลย ซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งผล ต่อการผลิตรายการศาสนา ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้พบว่า ความรู้และความเข้าใจของผู้ผลิต สามารถนำเสนอได้ตามลำดับความพร้อมด้านการผลิตรายการ ได้ดังต่อไปนี้

- บริษัทผลิตรายการโทรทัศน์ เป็นองค์กรที่มีความพร้อมในการผลิตรายการมากที่สุด เนื่องจากเป็นองค์กรผลิตรายการโทรทัศน์อยู่แล้ว และมีความเลื่อมใส ศรัทธาในศาสนา จึงสนใจ เข้ามาผลิตรายการศาสนา

- สถานีโทรทัศน์ เป็นองค์กรที่มีความพร้อมด้านการผลิตรายการโทรทัศน์เช่นเดียวกับ บริษัทผลิตรายการโทรทัศน์ ที่สถานีเข้ามาผลิตรายการศาสนา เนื่องจากข้อกำหนดของกรม ประชาสัมพันธ์ เรื่องการกำหนดสัดส่วนของเวลาออกอากาศรายการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุ โทรทัศน์ ข้อ12 แห่งกฎกระทรวง ฉบับที่ 14 (พ.ศ.2537)

- องค์กรศาสนา เป็นองค์กรที่มีความรู้ในเรื่องของศาสนาเป็นอย่างดี รวมถึงมี แหล่งข้อมูลในการผลิตรายการ แต่ไม่มีความพร้อมในการผลิตรายการ ถ้าเปรียบเทียบกับ 2องค์กร

ข้างต้น เมื่อองค์กรศาสนาได้รับช่วงเวลาจากทางสถานี แต่ไม่มีความพร้อมในการผลิตรายการเอง จึงต้องจ้างบริษัทรับจ้างผลิตรายการมาผลิตรายการให้ หรือขอความร่วมมือจากทางสถานีเป็นผู้ร่วมผลิตรายการให้

จากทั้ง 3 ประเภทองค์กรที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปนั้น รายการศาสนามีทั้งรายการที่ผู้ผลิตเป็นปัจจัยสนับสนุน และที่มีผู้ผลิตรายการเป็นปัจจัยอุปสรรคต่อการผลิตรายการ ซึ่งมีผลมาจากปัจจัยอื่นๆ เช่นการสนับสนุนของรัฐบาลต่อองค์กรศาสนา ผู้สนับสนุนรายการ เป็นต้น

ปัจจัยภายนอก

1. นโยบายของรัฐบาล

รัฐบาลมีนโยบายให้กับทางสถานี คือโมเดิร์นไนน์ทีวี และสถานีโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11 ให้มอบช่วงเวลาในการออกอากาศให้กับองค์กรศาสนา โดยมอบให้ทั้ง 3 ศาสนาหลัก คือ ศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม และศาสนาคริสต์ และไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายให้กับทางสถานี ซึ่งนโยบายนี้เป็นปัจจัยที่สนับสนุนให้มีรายการศาสนาเพิ่มมากขึ้น 13 รายการ และเปิดโอกาสให้กับทุกศาสนาได้เผยแพร่ศาสนาผ่านทางสื่อโทรทัศน์อีกด้วย ซึ่งทุกรายการจะมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ศาสนาอย่างแท้จริง และไม่ให้มีโฆษณาในรายการอีกด้วย

2. แหล่งข้อมูลการผลิต

จากการศึกษากระบวนการผลิตรายการศาสนา ผู้วิจัยพบว่า แหล่งข้อมูลของผู้ผลิตรายการศาสนานั้น เป็นปัจจัยสนับสนุนต่อการผลิตรายการศาสนา เนื่องจากส่วนใหญ่รายการศาสนา จะมีองค์กรศาสนาเป็นผู้รับผิดชอบ และเป็นแหล่งข้อมูลที่ดีสำหรับการผลิตรายการ ส่วนองค์กรที่ไม่ใช่องค์กรศาสนานั้น แหล่งข้อมูลก็ไม่ใช่ปัจจัยอุปสรรคเช่นเดียวกัน เนื่องจากผู้ผลิตจะเป็นผู้ที่มีความรู้หรือมีความสัมพันธ์ในองค์กรศาสนา จึงไม่ยากในการหาแหล่งข้อมูลเพื่อนำมาสนับสนุนในการผลิตรายการ

ส่วนการตัดสินใจคัดเลือกเรื่องที่จะนำมาเสนอในรายการนั้น อาจมีความแตกต่างกันอยู่บ้างในแต่ละศาสนา รายการศาสนาพุทธ การคัดเลือกเนื้อหาในการนำเสนอจะขึ้นอยู่กับพระภิกษุ ที่ร่วมรายการ แต่สำหรับศาสนาอิสลาม และศาสนาคริสต์นั้น ทีมงานจะเป็นผู้ตัดสินใจเอง

3. งบประมาณในการผลิต

รายการศาสนาส่วนใหญ่ ได้รับงบประมาณจากองค์กรศาสนา หรือมาจากผู้สนับสนุนรายการ เช่นองค์กรรัฐบาล หรือสถานีโทรทัศน์ ซึ่งสถานีโทรทัศน์ อาจสนับสนุนด้านกระบวนการผลิต หรือด้านงบประมาณในบางส่วน

งบประมาณสำหรับการผลิตรายการศาสนา ถือเป็นปัจจัยอุปสรรคต่อการผลิตรายการศาสนา เนื่องจากแต่ละรายการมีงบประมาณในการผลิตค่อนข้างจำกัด และหากจากผู้สนับสนุนรายการนั้นค่อนข้างยาก เนื่องจากผู้สนับสนุนรายการ เช่น เจ้าของผลิตภัณฑ์ ต้องการประชาสัมพันธ์สินค้า หรือบริการให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย ดังนั้น ช่วงเวลา และจำนวนผู้ชมรายการเป็นปัจจัยสำคัญในการพิจารณาสนับสนุนรายการ แต่รายการศาสนาไม่สามารถตอบสนองความต้องการนั้นได้ และ งบประมาณจากองค์กรรัฐบาลก็ถูกจำกัด (พ.ศ.2549) ทำให้การจะสนับสนุนการผลิตรายการศาสนา อาจทำได้ยากขึ้น

4. ช่วงเวลาในการออกอากาศ

ปัจจัยด้านช่วงเวลาในการออกอากาศนั้น ผู้วิจัยพบว่า ความแตกต่างของศาสนา และวิถีชีวิต มีผลต่อเรื่องช่วงเวลาในการออกอากาศรายการศาสนา

ผู้ผลิตรายการศาสนาพุทธ และศาสนาคริสต์ เห็นว่าช่วงเวลาในการออกอากาศในช่วงเช้ามีดี เป็นปัจจัยที่มีผลต่อจำนวนผู้ชมรายการศาสนา และส่งผลกระทบต่อรายการผลิต เช่น ผู้ผลิตไม่ทราบถึงกลุ่มผู้ชมที่ชัดเจน หรือจำนวนผู้ชมรายการ ทำให้ไม่มีความแน่ชัดในการกำหนดรูปแบบหรือนำเสนอเนื้อหาให้ตรงกับกลุ่มผู้ชมรายการ หรือผู้ผลิตไม่กล้าที่จะผลิตรายการที่ใช้งบประมาณสูง

5. การแข่งขัน

ในประเภทรายการศาสนา แม้ว่าจำนวนรายการศาสนาจะมากขึ้นจากในอดีต แต่การแข่งขันของรายการศาสนานั้น ยังไม่มีความชัดเจน ซึ่งอาจเป็นผลดีกับรายการศาสนา ที่ไม่ต้องแข่งขันเพื่อการอยู่รอด หรือเพื่อให้ได้แพร่ภาพรายการต่อไป

แต่ในอีกแง่มุมหนึ่ง การที่รายการศาสนาไม่มีการแข่งขันนั้น ทำให้การพัฒนาของรายการศาสนามีน้อย บางรายการผลิตรายการในรูปแบบเดิมตลอด 10 ปีที่แพร่ภาพมา ไม่มีการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาให้มีรูปแบบที่น่าติดตาม ซึ่งสวนทางกับความต้องการของผู้บริโภค ที่พัฒนามากขึ้นทุกวัน จึงอาจเป็นอีกปัจจัยรายการศาสนาไม่เป็นที่นิยม

แต่สำหรับรายการศาสนาอิสลาม ผู้วิจัยพบว่า เป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมสำหรับวิถีชีวิตของชาวมุสลิม ที่ตื่นแต่เช้ามีคมาประกอบพิธีกรรมทางศาสนา หรือเป็นเวลาที่ชาวมุสลิมทางภาคใต้ตื่นเพื่อไปทำงานในสวนยาง จึงทำให้ช่วงเวลาเช้ามีดีเป็นปัจจัยสนับสนุนต่อรายการศาสนาอิสลาม

จะเห็นได้ว่าแต่ละรายการ มีกระบวนการผลิตที่คล้ายคลึงกัน แต่จะมีปัจจัยสนับสนุน และปัจจัยอุปสรรคแตกต่างกันไป ตามลักษณะองค์กรผู้ผลิต ซึ่งในปัจจุบันนี้ๆ จะส่งผลกระทบต่อกันและกัน

อภิปรายผล

การศึกษาเพื่อการวิจัยในเรื่อง “กระบวนการผลิตรายการและปัจจัยที่มีผลต่อการผลิตรายการศาสนาทางโทรทัศน์” ครั้งนี้ ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลและผู้เกี่ยวข้อง อาทิเช่น ทีมเจ้าหน้าที่ผู้ผลิตรายการศาสนา ผู้จัดการฝ่ายผลิตรายการของสถานีโทรทัศน์ ผู้วิจัยได้ศึกษากลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นรายการศาสนาทั้งหมด 36 รายการ เพื่อศึกษาถึงกระบวนการผลิต ปัจจัยต่างๆซึ่งมีผลต่อกระบวนการและการผลิตรายการศาสนา

จากการศึกษากระบวนการผลิตรายการศาสนาทั้ง 36 รายการ จาก 3 ศาสนา คือ ศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม และศาสนาคริสต์ พบว่า รายการศาสนาทุกศาสนามีวัตถุประสงค์ร่วมกันคือ การเผยแพร่ความเชื่อของศาสนา อบรมสั่งสอนในด้านคุณธรรมและจริยธรรม อันสอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ของศาสนาโดยทั่วไป ซึ่งจะกล่าวได้ว่าบทบาทหน้าที่ของรายการศาสนา คือการสื่อสารด้านศาสนา ผ่านสื่อโทรทัศน์ ซึ่งเป็นอีกช่องทางเลือกหนึ่งที่ผู้ส่งสารสามารถนำสารไปยังผู้รับสารได้

เนื้อหาและเรื่องราวที่น่าเสนอ จะมีความสอดคล้องกับลักษณะแนวคิดและวิถีปฏิบัติของศาสนิกชน ของแต่ละศาสนา โดยรายการศาสนาพุทธจะมีการนำเสนอข้อคิด หลักธรรม คำสอน ผ่านทางการบรรยายธรรม หรือสนทนาธรรม ด้านรายการศาสนาอิสลาม นำเสนอบทบัญญัติ การปฏิบัติตามข้อกำหนดของศาสนา และรายการศาสนาคริสต์ นำเสนอข้อคิดต่างๆ ตามหลักพระคัมภีร์ไบเบิล หรือจากประสบการณ์ชีวิต

รูปแบบของรายการศาสนาจึงมีกระบวนการผลิตรายการไม่ยุ่งยาก หรือซับซ้อน เพราะจะสอดคล้องกับเนื้อหาและแนวคิดที่แต่ละองค์กรผู้ผลิตรายการกำหนดไว้ การผลิตรายการศาสนา จะใช้ทีมงานในการผลิตจำกัด การถ่ายทำไม่ซับซ้อน หรือใช้เทคนิคที่ซับซ้อน โดยอาศัยเพียงความรู้พื้นฐานของการผลิตรายการ ซึ่งทำให้ง่ายต่อการถ่ายทำรายการ กระบวนการผลิตรายการศาสนาแต่ละรายการจะมีความหลากหลายแตกต่างกันไป ซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยมากมายทั้งภายในและภายนอกองค์กรผู้ผลิตรายการเองด้วย ทั้งนี้จะสามารถแบ่งปัจจัยที่ส่งผลต่อการผลิตได้เป็น ปัจจัยที่สนับสนุน และปัจจัยอุปสรรค ส่วนของปัจจัยสนับสนุน ได้แก่ นโยบายของรัฐบาล และสถานีโทรทัศน์ แหล่งข้อมูลในการผลิตรายการ และปัจจัยที่เป็นอุปสรรค ต่อการผลิตรายการ ได้แก่ ความพร้อมในการผลิตรายการขององค์กรผู้ผลิต ซึ่งบางองค์กรเป็นเพียงองค์กรศาสนาที่ไม่มีความรู้ด้านการผลิต จึงแก้ปัญหาโดยการจ้างบริษัท มาดำเนินการในขั้นตอนการผลิตรายการ หรือขอความร่วมมือจากสถานีโทรทัศน์

รายการศาสนา ออกอากาศในช่วงเวลาเช้า ประมาณ 04.00 – 06.00 น. จึงทำให้จำนวนผู้ชมรายการน้อย ผู้ชมรายการส่วนใหญ่ เป็นผู้ชมเฉพาะกลุ่ม เช่น เป็นผู้ที่เลื่อมใสศรัทธา ต่อผู้ร่วมรายการ หรือ เป็นสมาชิกขององค์กรผู้ผลิตรายการนั้นๆ ดังนั้นการผลิตรายการจึงขึ้นอยู่กับองค์กร

ผู้ผลิตที่จะเป็นผู้กำหนดรูปแบบ และเนื้อหาในการนำเสนอ อีกประเด็นหนึ่งคือรายการศาสนา มักจะไม่มีการพัฒนาแบบให้มีความน่าสนใจมากขึ้น มักมีลักษณะที่ตายตัว ซึ่งเป็นผลจากการที่รายการศาสนาไม่มีการแข่งขันกันในกลุ่มรายการ ผู้ผลิตจึงไม่เห็นเหตุผลและแนวทางในการพัฒนาเพื่อดึงดูดจำนวนผู้ชมให้มากขึ้นหรือยกระดับรายการของตนแต่อย่างใด อย่างไรก็ตามกลุ่มผู้ชมรายการศาสนาก็ยังมีความพึงพอใจกับรูปแบบ และวิธีการนำเสนอของรายการ และส่วนองค์กรผู้ผลิตก็ยังยินดีที่จะดำเนินโครงการต่อไป เหตุเพราะต้องการเผยแพร่ศาสนาอยู่แล้ว หากผู้ผลิตมีความรู้พื้นฐานในการผลิตรายการ และมีการวางแผนเนื้อหาในการนำเสนอก่อนการผลิตรายการ ก็สามารถทำให้รายการศาสนามีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น

ข้อจำกัดในการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีข้อจำกัด ในด้านความขาดแคลนข้อมูลของรายการศาสนา โดยเฉพาะเอกสาร จากองค์กรต่างๆที่ผลิตรายการศาสนา หรือสถานีโทรทัศน์ ซึ่งแทบจะไม่มีกรรวบรวมข้อมูลของรายการศาสนาไว้เลย จึงทำให้ต้องรวบรวมข้อมูลส่วนใหญ่จากข้อมูลประเภทบุคคล ที่เป็นทีมงานของรายการศาสนา เจ้าหน้าที่ของทางสถานี หรือการสังเกตการณ์ จึงทำให้ข้อมูลที่ได้นั้นอาจไม่ครบถ้วน ซึ่งทำให้เกิดข้อจำกัดในงานวิจัย

ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาเรื่อง กระบวนการผลิตและปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการผลิตรายการศาสนาทางโทรทัศน์ ซึ่งถือว่าการเริ่มต้นในการวิจัยกระบวนการผลิตและปัจจัยที่มีผลต่อการผลิตรายการศาสนาทางโทรทัศน์ เพราะเนื่องจากก่อนหน้านี้ ไม่เคยทำการศึกษาในเรื่องกระบวนการผลิตรายการศาสนาทางโทรทัศน์มาก่อน การวิจัยครั้งนี้จึงเป็นพื้นฐานในการศึกษาเท่านั้น สำหรับในขั้นต่อไป ควรศึกษาในมุมอื่นที่แตกต่าง และลึกซึ้ง ได้แก่

1. ศึกษาการเปิดรับ และความพึงพอใจของผู้ชมรายการศาสนา เพื่อจะได้ทราบถึงกลุ่มเป้าหมาย และความต้องการที่แท้จริงของผู้ชมรายการศาสนา เพื่อให้เกิดการปรับปรุงแก้ไขรายการให้ตรงตามความต้องการของผู้ชมต่อไป
2. ศึกษารายการศาสนาในสื่ออื่นๆ เช่น สื่อวิทยุ หรือสื่อสิ่งพิมพ์ โดยศึกษากระบวนการผลิต และปัจจัยที่มีผลต่อการผลิตรายการในสื่ออื่นๆ